

دوره ۱۵، شماره ۱، صفحات ۱ تا ۲۲

منتشر شده در بهار و تابستان ۹۹

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۲/۰۳

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۵/۰۸

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی در دو کانال منتخب تلگرامی

سیده زهرا اجاق: استادیار، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و ارتباطات، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مریم نادمی: دانشجوی کارشناسی ارشد، پژوهشکده مطالعات اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،
ناهید مؤید حکمت: دانشیار، پژوهشکده مطالعات اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،

چکیده

مسئله این پژوهش نبود شناخت درباره ارزش‌های اخلاقی حاکم بر کنش‌های کاربران در پیام‌رسان اجتماعی تلگرام و کمبود تعامل محترمانه، درک متقابل و گفت‌وگوی سازنده گروه‌های اجتماعی مختلف با یکدیگر است. شناسایی ارزش‌ها در این مطالعه از آن جهت مهم است که، ارزش‌ها ملاک‌های شکل‌گیری شیوه‌های خاصی از کنش هستند. رویکرد روش‌شناسانه پژوهش، کیفی و با استفاده از تحلیل محتوای جهت‌دار انجام شده است. برای این منظور با تلفیق مفهوم اخلاق گفت‌وگویی هابرماس و ارزش‌های بنیادین شوارتز، مدل نظری پژوهش تدوین شده و مبنایی برای انجام تحلیل محتوای جهت‌دار بوده است. در نتیجه این تلفیق، سه ارزش هم‌نوایی، جهان‌شمولی و امنیت به‌عنوان مقوله‌های اصلی تحلیل محتوای جهت‌دار شناسایی شدند. نمونه‌های مورد مطالعه، محتوای مندرج در دو کانال با رویکرد متفاوت به صلح هستند؛ یعنی کانال «ارتش سایبری مدافعان حرم» و کانال «پاتوق دوستان». یافته‌ها حاکی از آنند که در گروه نخست ارزش‌های «امنیت» و «جهان‌شمولی» بیشتر نقض شده و در گروه دوم ارزش‌های «هم‌نوایی» و «جهان‌شمولی» بیشتر رعایت شده‌اند اما در مواجهه با افکار مخالف، شیوه‌های غیرتعاملی همچون به‌سخره گرفتن استفاده شده است. نقض ارزش‌های اخلاقی منجر به مفاهمه در نمونه‌های مورد مطالعه هم امکان دستیابی به گفت‌وگو و درک متقابل و هم فرصت شناخت و آگاهی ناشی از تبادل نظر و رابطه محترمانه را در این کانال‌ها کاهش داده است.

واژگان کلیدی: ارزش، اخلاق گفت‌وگویی، ارزش‌های بنیادین، پیام‌رسان تلگرام، تحلیل محتوای جهت‌دار

مقدمه و بیان مسئله: ارزش‌های اخلاقی در کنش‌های ارتباطی

مسئله این پژوهش غفلت از ارزش‌های اخلاقی ارتباطی و در نتیجه کمبود تعامل محترمانه، درک متقابل و گفت‌وگوی سازنده گروه‌های اجتماعی مختلف با یکدیگر در بافتار رسانه‌های نوین است. به نظر می‌رسد که طی دو دهه گذشته و به‌ویژه با گسترش انواع رسانه‌های نوین، ایرانیان فرصت‌ها و چالش‌های ارتباطی جدیدی را تجربه کرده‌اند. این پژوهش در تلاش است که در بافتار این رسانه‌ها، نحوه تعاملات دو گروه متفاوت را براساس ارزش‌های متبلور در تعاملات‌شان مطالعه کند. گسترش رسانه‌های نوین و پدیده جهانی‌شدن موجب کمرنگ شدن مرزهای بین فرهنگ‌های مختلف نه تنها میان ملت‌های مختلف بلکه میان گروه‌های فرهنگی مختلف درون یک ملت شده است. این وضعیت هم فرصت و هم تهدیدی برای تعاملات میان گروه‌هاست: اگر گروه‌های با دیدگاه‌ها و باورهای متفاوت نسبت به هم مدارا و تحمل داشته باشند، رسانه‌های نوین فرصتی برای شناخت و گسترش تحمل فرهنگی هستند؛ ولی اگر گروه‌ها خودمحور و ناشکیبا باشند، این رسانه‌ها تهدیدی برای افزایش حساسیت فرهنگی هستند که گفت‌وگو را از حالت دو سویه به تک‌گویی هدایت کرده و به تحقق انگیزه‌های حمله به گروه‌های مخالف یاری می‌رسانند.

با توجه به ظرفیت رسانه‌های نوین در گسترش یا تحدید تعاملات، مطالعه ویژگی‌های فرهنگی حاکم بر تعاملات گروه‌ها در بافتار این رسانه‌ها لازم است. یکی از عوامل سازنده و تعیین‌کننده فرهنگ، ارزش‌ها هستند. ارزش‌ها اندیشه‌هایی درباره آنچه درست یا نادرست‌اند، تعبیر می‌شوند و تعیین‌کننده شیوه‌های خاصی از عمل افراد، هستند (مطیع، قنادان و ستوده، ۱۳۷۶).

تحقیقات انجام شده در حوزه شبکه‌های ارتباطی نشان‌دهنده رواج نقض حق مؤلف و لینک‌های غیرمجاز، نقض نام حوزه‌ها، نقض حریم خصوصی و هتک حرمت در گروه‌های تلگرام (نجفقلی، حسن‌زاده و صادق‌زاده و ایقان، ۱۳۹۰) هستند. همچنین اصولی فرافرهنگی همچون دعوت فضایل، مدارا و تساهل، و دوری از رذائل اخلاقی از جمله تکبر، فخرفروشی، پرخاشگری، تعصب، مریدپروری، تجاوز به حریم خصوصی و افشای اسرار

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

اشخاص حاکم بر اخلاق ارتباطی (صانع‌پور، ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶) در محتواهای منتشر شده در فضای مجازی قابل تشخیص بوده‌اند. مطالعات دیگری هم وجود دارند که نشان می‌دهند کاربران ایرانی علاقه‌مند به رعایت ارزش‌های اخلاقی در این فضا هستند. برای نمونه، مطالعه‌ای نشان داده که ۴۰ درصد کاربران فیسبوک به ارزش‌های اخلاقی و انسانی، پایبند هستند و بیشتر کاربران فیسبوک در پست‌های‌شان با ارزش‌های اجتماعی، دینی و مذهبی موافقت دارند (رسولی و بندگی منفرد، ۱۳۹۵). تحلیل عکس‌های بارگذاری شده و محتوای مطالب شبکه‌های اجتماعی ایرانی و غیرایرانی نیز نشان داده که در شبکه‌های اجتماعی هم کاربران ایرانی و هم کاربران غیرایرانی به ارزش‌های انسانی پایبند بوده‌اند (قصابی و نقیب‌السادات، ۱۳۹۴).

تحلیل کنش‌های ارتباطی و مدیریت تأثیر در گروه‌های تلگرام نیز نشان‌دهنده غلبه رابطه "پیروی" در گفت‌وگوها و تعاملات در گروه‌هاست که با وجود کنش‌های متفاوت، ارزش‌های فرهنگی مشابهی در شبکه اجتماعی تلگرام مشاهده می‌شود که خصلت ارتباطات تأییدی و مثبت را دارد (اجاق و میرزایی، ۱۳۹۵). به نظر می‌رسد که نحوه تعاملات و استفاده از رسانه‌های نوین بر رفتار ارتباطی دنیای واقعی اثرگذار است.

از میان انواع رسانه‌های نوین، برای مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی پژوهش حاضر بر پیام‌رسان تلگرام متمرکز است که امکان تشکیل گروه و کانال و همچنین ارتباطات چندسویه را برای کاربران فراهم می‌سازد. بنابر آمار سایت رسمی تلگرام، ماهانه ۱۰۰ میلیون کاربر فعال در تلگرام وجود دارد و هر روز حدود ۳۵۰ هزار کاربر جدید وارد تلگرام می‌شوند و حدود ۱۵ میلیارد پیام روزانه در این شبکه رد و بدل می‌شود. به نظر می‌رسد گسترش شبکه‌های اجتماعی مانند تلگرام با افزایش فرصت بیان و گفت‌وگو، امکان مشارکت در مباحث باز و علنی را پدید می‌آورد و می‌تواند گامی به سوی تحقق مفهوم حوزه عمومی هابرماس نیز باشد.

حوزه عمومی عرصه فکر، گفت‌وگو، استدلال و زبان است و نمودی از اصول رابطه متقابل و مباحثه انتقادی و فضایی است برای تفاهم از طریق مباحثه عمومی (بوستانی و پولادی، ۱۳۹۶). شکل‌گیری فضای عمومی

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

هابرماسی به برابری، درک متقابل و استدلال در تبادلات گفتاری نیاز دارد که نمایانگر ارزش‌های اخلاقی مشخصی در ارتباطات و تعاملات هستند. تلگرام عرصه‌ای برای تبادلات گفتاری فراهم ساخته و ظرفیت تبدیل شدن به عرصه عمومی هابرماسی با هماهنگی ارزش‌های نهفته در کنش‌های کاربران و همچنین درک متقابل از ارزش‌های دیگر کاربران را دارد. افزون بر این اگر بپذیریم که هنجارها شیوه‌های رفتاری هستند که براساس ارزش‌های جامعه تعیین می‌گردند می‌توان با مطالعه کنش‌های ارتباطی در بافتار تلگرام بدان‌ها نیز پی برد.

در این پژوهش، در بازه‌ی زمانی چهار ماهه از میانه شهریور تا میانه دی ماه ۱۳۹۶، دو گروه از کانال‌ها، که از تعداد زیاد کاربران یا محبوبیت برخوردار بودند، انتخاب می‌شوند. قصد ما مقایسه وضعیت ارزش‌های اخلاقی در دو گروه با دو رویکرد متفاوت نسبت به صلح و دوستی است. در نتیجه جستجو، دو گروه با نام‌های «کانال ارتش سایبری مدافعان حرم» و «کانال پاتوق دوستان» شناسایی می‌شوند. این گروه‌ها دارای دو ویژگی هستند: (الف) تعداد اعضای بالا: کانال پاتوق دوستان ۱۳ هزار نفر و کانال سایبری مدافعان حرم ۴ هزار نفر عضو دارند؛ و (ب) فعالیت پیوسته در زمینه موردنظر: دو کانال مذکور به صورت مداوم به نشر پیام و تعامل با هم مشغولند. در این مطالعه، محتوای کانال‌های منتخب با هدف شناسایی و تحلیل گزیده‌ای از ارزش‌های اخلاقی بارز در این فضا تحلیل می‌شوند.

مبنای نظری پژوهش: ارزش‌های بنیادین شوارتز و مفهوم اخلاق گفت‌وگویی هابرماس

این پژوهش در صدد شناخت ارزش‌های اخلاقی حاکم بر تعاملات در دو گروه تلگرامی متفاوت است. شوارتز ارزش‌های انسانی را به‌منزله‌ی تجسم‌های شناختی از هدف‌های خواستنی و انتزاعی، فراموقعیتی و بافتار نابسته تعریف می‌کند که اهمیت آن‌ها به‌منزله‌ی اصول راهنما در زندگی افراد و گروه‌ها متفاوتند و افراد آن‌ها را به‌گونه‌ی سلسله مراتبی رتبه‌بندی می‌کنند (دلخموش، ۱۳۸۴). ارزش‌ها تعیین‌کننده هنجارها یا شیوه‌های رفتاری (مطیع، قنادان و ستوده، ۱۳۸۴) اعضای یک جامعه هستند و مبنای اصلی اخلاق جمعی محسوب می‌شوند که انسان‌ها رفتارشان را نسبت به هم با توجه به آن‌ها منظم می‌کنند (شکری، ۱۳۹۳).

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

هابرماس نیز به نقش اخلاق در تعاملات و کنش‌ها توجه دارد. نظریه‌ی کنش ارتباطی هابرماس بر آزادی بیان و اندیشه به‌عنوان مبنای مشارکت مردم در موضوعات عمومی تأکید دارد. هابرماس نظریه کنش ارتباطی را با مفهوم اخلاق گفت‌وگویی پیوند می‌زند و امکان گفت‌وگوی آزاد بدون هرگونه اجبار و کراهت را مطرح می‌کند. هابرماس حالتی از گفتار را مثال می‌زند که در آن گویندگان به دور از انگیزه‌ها و مقاصد استراتژیکی و ابزاری، به ابراز نظر می‌پردازند و از گفتار دیگران تأثیر می‌گیرند. شرکت‌کنندگان در گفت‌وگو به صراحت نظر خود را ابراز می‌دارند از خلال فرآیند پرسش و پاسخ نظر یکدیگر را به‌طور کامل مورد شناسایی قرار می‌دهند و گفتار را هم آزادانه رد یا قبول می‌کنند (هابرماس، ۱۳۹۴: ۱۸۰).

اهمیت قائل شدن این نظریه به چگونگی و کیفیت بیان و اظهار نظر، بدین معنا است که انسان‌ها می‌توانند آزاد باشند و بدون هیچ محدودیت و اجباری حرف بزنند. اما این آزادی بیان و اندیشه مادامی که شرایط خاص بر گفت‌وگو حاکم نباشد، نمی‌تواند به توسعه بینجامد (عبدالهیان و اجاق، ۱۳۸۵: ۲). از این رو هابرماس شرایطی را برای وضعیت کلامی ایده‌آل طرح می‌کند که می‌توان آن‌ها را ارزش‌های اخلاقی گفت‌وگو محسوب کرد.

در گروه‌های پیام‌رسان تلگرام، فرد در یک فضای گفت‌وگو وارد می‌شود و انتظار می‌رود در تعامل با دیگران یک‌سری ارزش‌های اخلاقی ارتباطی را رعایت کند. با تطبیق حوزه عمومی هابرماس در فضای شبکه‌های اجتماعی، اگر هر حساب کاربری در شبکه‌های اجتماعی را به‌عنوان شخص در فضای واقعی در نظر بگیریم، می‌توانیم نتیجه بگیریم که هر گروه، نماد اجتماع در دنیای واقعی بوده و جمعی از افراد در این گروه‌ها بنابر علایق و سلیق مشترک گرد هم آمده‌اند. هدف از تشکیل این گروه‌ها با یکدیگر متفاوت است. همان‌طور که در فضای واقعی افراد بر اساس نیازها و اهداف خود اقدام به تشکیل گروه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و ... می‌نمایند، به دلیل آمیختگی بسیار فضای مجازی با زندگی روزمره گروه‌هایی در فضای مجازی تشکیل می‌شود که اهداف و فعالیت‌های مشابه دنیای واقعی را در این فضا دنبال می‌کند. این فضای تعاملی می‌تواند موقعیت مناسبی را برای افرادی که خواستار بحث منطقی و هدفمند هستند، فراهم سازد. با فرض اینکه فضای

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

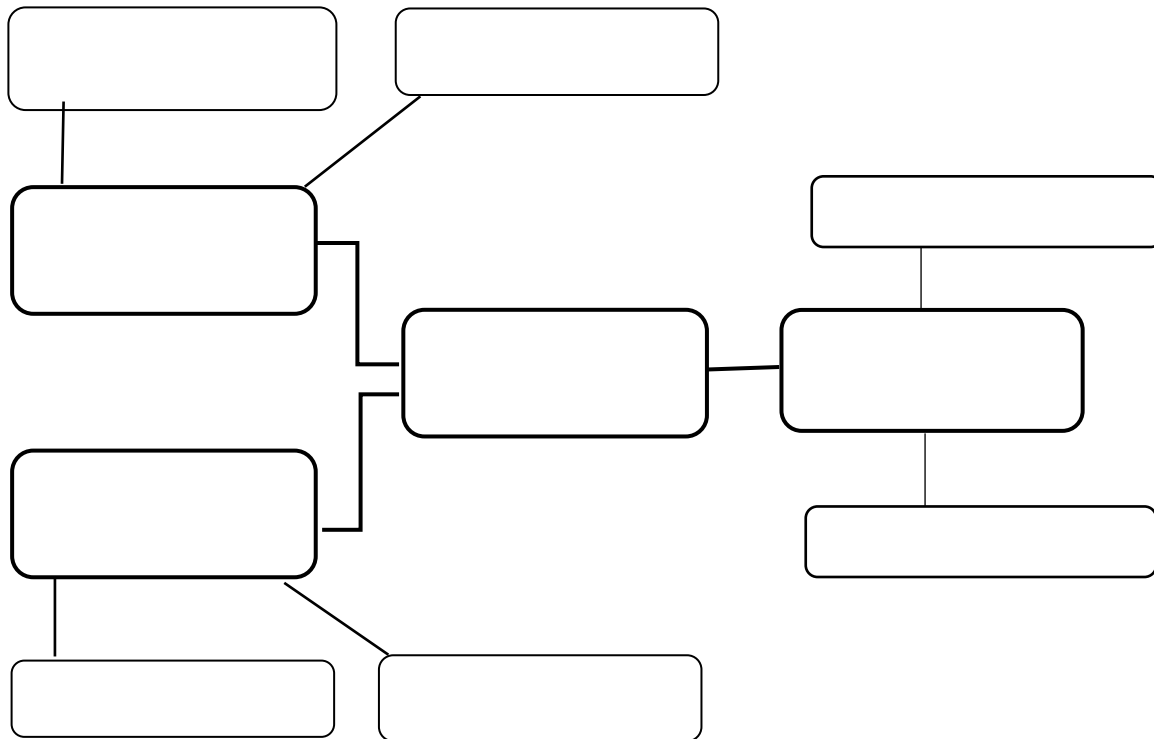
تعاملی مذکور به‌مثابه حوزه عمومی هابرماس باشد، باید شرایط گفت‌وگو و تعامل برای همه‌ی کاربران فراهم باشد و هیچ نیروی بیرونی مانع از شکل‌گیری تعامل و فضای گفت‌وگوی آزاد نگردد. بدین ترتیب کنش ارتباطی در فضای تلگرام باید دارای شاخصه‌هایی همچون آزادی بیان، فضای به دور از فشار درونی و بیرونی، امکان برابر برای ایجاد کنش ارتباطی و رعایت هنجارهای اخلاقی باشد. این شاخص‌ها، ارزش‌هایی هستند که باید در فضای مجازی به‌مثابه حوزه عمومی حکم فرما باشند.

ارزش‌ها، چیزهایی هستند که برای ما مهمند و می‌توانند در افراد مختلف، متفاوت باشند. از نظر شوارتز (۲۰۱۲) محتوای اولیه ارزش‌ها نوعی علایق انگیزشی است که آن ارزش را دربردارد. وی نوعی سنخ‌شناسی از محتواها و خصوصیات ارزش‌ها را با این استدلال استخراج کرده که ارزش‌ها بیانگر سه نیازمندی جهانی به چیزهایی هستند که همه‌ی افراد و جوامع باید به آن‌ها پاسخ دهند و عبارتند از: نیازهای جسمی و زیستی افراد، نیاز به تعامل اجتماعی و هماهنگی، نیازهای حیاتی و رفاهی گروه. از نظر شوارتز، افراد در جامعه باید اهداف مناسبی برای برآوردن این ارزش‌ها در نظر بگیرند، و با دیگران نیز پیرامون و در حدود این ارزش‌ها ارتباط داشته باشند و برای دستیابی به این ارزش‌ها همکاری کنند. ارزش‌های ده‌گانه شوارتز عبارتند از: قدرت‌گرایی، پیشرفت و موفقیت، لذت‌طلبی، برانگیختگی و هیجان، استقلال، جهان‌شمولیت، خیرخواهی و نوع‌دوستی، سنت‌گرایی، همنوایی، و امنیت‌گرایی (فرامرزی، ۱۳۷۸). از میان این ارزش‌ها، مواردی که نیاز به تعامل اجتماعی و هماهنگی را برآورده می‌سازند، می‌توانند ارزش‌ها یا شرایط گفت‌وگویی ایده‌آل یا همان اخلاق گفت‌وگویی هابرماس را ایجاد کنند و عبارتند از جهان‌شمولیت، امنیت‌گرایی، و همنوایی. این ارتباط، مدل نظری (نمودار ۱) پژوهش را ارائه می‌کند.

در مدل نظری پژوهش، رعایت اخلاق و صداقت در گفتار که مورد نظر هابرماس هستند موجب شکل‌گیری ارزش همنوایی مورد نظر شوارتز می‌شوند. مؤلفه‌های آزادی بیان و فرصت برابر هابرماس موجب ارزش

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

جهان‌شمولی شوارتز هستند و ارزش امنیت‌گرایی شوارتز هم از راه ایجاد فضای گفت‌وگوی به دور از فشار درونی و بیرونی هابرماس تحقق می‌یابد.

نمودار ۱: ارزش‌های حاکم بر کنش‌های ارتباطی در فضای مجازی

روش پژوهش: تحلیل محتوای جهت‌دار

رویکرد روش‌شناسانه حاکم بر این پژوهش کیفی است و با توجه به طرح تحقیق و گردآوری داده‌ها، می‌توان نوع تحقیق را تحقیقی توصیفی - اکتشافی عنوان کرد. بر این مبنا پژوهش حاضر به دنبال اثبات یا رد هیچ فرضیه‌ای نیست. در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. هدف این پژوهش، بررسی و تحلیل گزیده‌ای از ارزش‌ها از ورای کنش‌های مجازی در شبکه‌ی تلگرامی است. برای این منظور، کنش‌های مجازی دو گروه با رویکردهای متفاوت مطالعه می‌شوند.

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

برای شناسایی و انتخاب نمونه‌ها از روش مشاهده غیرمشارکتی استفاده می‌شود. در مشاهده غیرمشارکتی محقق تنها بیرون از میدان تحقیق به بررسی موضوع می‌پردازد و داده جمع‌آوری می‌کند. به این معنا که رفتارها و تعاملات بدون مداخله‌گر مشاهده‌گر به همان‌گونه‌ای جریان دارد که پیش از حضور وی داشتند (فلیک، ۱۳۹۳). در این روش از مشاهده‌ی پنهان استفاده می‌شود، تا افراد مورد آزمون متوجه حضور و دچار تغییر رویه نشوند.

جامعه هدف در این پژوهش کانال‌های تلگرامی بوده‌اند که اغلب دارای کنش سیاسی و سرگرمی هستند. با توجه به اینکه «تحلیل محتوای کیفی معمولاً دربردارنده انتخاب هدفمند مواردی است که بازتاباننده پرسش‌های پژوهش است» (ایمان ونوشابادی، ۲۱: ۱۳۹۰) و با توجه به اهداف و موضوع پژوهش، برای رسیدن به کانال‌های مناسب، ابتدا با حضور در (الف) گروه‌های سرگرمی و فعالیت روزمره و (ب) گروه‌های سیاسی، با کانال‌هایی که درصدد برهم زدن نظم گروه‌ها و کانال‌های دیگر بودند، آشنا شده و به علت روابط این کانال‌ها با یکدیگر، چندین کانال که دارای فعالیت مشابهی هستند، شناسایی می‌شوند. هریک از کانال‌ها دارای کنش متناسب با اهداف خود هستند و می‌توان آن‌ها را در دو طیف متفاوت قرار داد. با توجه به هدف تحقیق دو طیف از کانال‌های متضاد شناسایی و انتخاب می‌شوند: کانال‌های مروج صلح و کانال‌های مروج بی‌نظمی و خشونت. از میان مجموعه کانال‌ها، دو مورد که از تعداد کاربر بالاتر و فعالیت بیشتر برخوردارند برای تحلیل انتخاب می‌شوند. البته باید توجه داشت که به دلیل امکان ایجاد کانال برای هر کاربر تلگرامی، دسترسی به تمام کانال‌های تلگرام کار دشوار و یا حتی نشدنی است. کانال‌های منتخب دو کانالی هستند که می‌توان آن‌ها را واجد رویکرد متفاوتی نسبت به صلح و ارتباط دوستانه به شمار آورد و عبارتند از:

۱. کانال تلگرامی «ارتش سایبری مدافعان حرم» که با هدف حملات سایبری، مسدودکردن کانال‌ها و گروه‌های هتاک، اسلام‌ستیزان (داعش، مستهجن، ضددین و آتئیست) ایجاد شده است. تعداد اعضای آن در زمان مورد مطالعه یعنی سال ۱۳۹۶، ۶۲۴۳ نفر بود. در این گروه لینک ربات، آرشیو حملات

سایبری و همچنین آموزش چگونگی شرکت در حملات نیز گذاشته می‌شود. این کانال از تاریخ تیرماه ۹۵ شروع به فعالیت نموده است.

۲. کانال تلگرامی «پاتوق دوستان» که در توضیحات این کانال آمده که کانال پاتوق دوستان همه روزه با عکس‌ها، کلیپ‌های شاد و مفرح بهترین سرگرمی برای همه است. در کنار این متن لینک ارتباطی با ادمین کانال و همچنین لینکی جهت اطلاع از تعرفه تبلیغات درج شده است. این کانال در تاریخ آذرماه ۹۴ فعالیت خود را آغاز کرده است. اعضای این کانال حدود ۱۳ هزار نفر بوده که با میزان بازدید حدود ۲ هزار نفر از پست‌های این کانال در بین سایر کانال‌های با این هدف از آمار بالاتری برخوردار است.

بازه زمانی مورد مطالعه برای دو کانال ۴ ماهه (از میانه شهریور ۱۳۹۶ تا میانه دی ماه ۱۳۹۶) است. واحد تحلیل عبارت است از پست‌های تلگرامی کانال‌ها، شامل، عکس، متن و استیکر که مورد تحلیل قرار می‌گیرند. به علت گستردگی میزان پست‌های به اشتراک گذاشته از هر کانال، ۶۰ پست به صورت تصادفی انتخاب شده است. این ۶۰ پست به صورت ۵ پست در میان، پس از انتخاب تصادفی اولین پست گزینش، آرشیو و کدگذاری شده‌اند. نمونه‌های این مطالعه شامل تمام مطالبی است که در کانال‌های مد نظر به اشتراک گذاشته شده‌اند.

برای تحلیل داده‌ها از تحلیل محتوای جهت‌دار استفاده می‌شود. با بهره‌گیری از مبانی نظری، متغیرها و مفاهیم اصلی، رمزهای اولیه طبقه‌بندی می‌شوند. سپس تعریف عملیاتی برای هر مقوله با توجه به نظریات مشخص می‌شود. ابتدا داده‌ها تلخیص می‌شوند. به این معنا که پست‌هایی که در کانال‌های مورد نظر گذاشته شده و تمام مطالب کانال‌ها شامل عکس، متن و حتی استیکرها بررسی و در دسته‌های جداگانه با عنوان‌های کلی قرار می‌گیرند (کدهای اولیه). در این مرحله پست‌ها یا قسمت‌هایی از پست‌ها که هیچ ارتباطی با موضوع تحقیق ندارند، کنار گذاشته می‌شوند و دیگر پست‌های به اشتراک گذاشته شده با توجه به مفاهیم نظریات در قالب عناوین کلی‌تر (کدهای ثانویه) دسته‌بندی می‌شوند. هدف از این کار خلاصه کردن انبوه اطلاعات کسب شده از طریق کانال‌هاست. این مفاهیم نماینده‌ی مجموعه‌ایی از مطالب و مفاهیمی هستند که در کانال و گروه

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

به اشتراک گذاشته می‌شوند. مفاهیم به‌دست آمده با تحلیل دوباره، در قالب مؤلفه‌های مشخص بیان می‌شوند. نتایج بامقوله‌های منتج از مدل نظری، انطباق داده می‌شوند و مقوله‌های جدیدی نیز به‌دست می‌آیند که مبنای تحلیل و نتیجه‌گیری هستند. برای انجام کدگذاری، مفاهیم اصلی یعنی ارزش‌ها به‌طور عملیاتی تعریف می‌شوند.

۱. جهان‌شمولی: با استناد به منابع گوناگون می‌توان گفت که جهان‌شمولی در مفهوم

جامعه‌شناختی آن به‌معنای سازگاری و هم‌خوانی فرهنگ‌ها و جهان‌بینی‌ها و شمول و فراگیری همه انسان‌ها در هر کجا تعریف شده است (باقرزاده، ۱۳۸۴). شوارتز جهان‌شمولی را با مؤلفه‌هایی همچون: روشنفکری، عدالت اجتماعی، برابر طلبی، جهان در صلح، زیبایی جهان و حفاظت از محیط زیست تعریف می‌کند. در این پژوهش مفهوم جهان‌شمولیت در فضای مجازی با تلفیق آرای شوارتز و هابرماس، با مؤلفه‌های «آزادی بیان»، «فرصت برابر برای حضور همگان» تعریف و سنجیده شده است. آزادی بیان به‌معنای فقدان مانع برای اظهار اندیشه و عقیده (مرتضایی و حسینی، ۱۳۹۲) که با نمودهایی چون انتقاد کاربران مجازی از سران دولتی کشور، حضور و فعالیت مجازی کاربران با باورهای دینی و عقاید متفاوت تفسیر شده است. فرصت برابر دیگر مقوله سنجش جهان‌شمولی در فضای مجازی برای تمامی کاربران، منع نشدن از حضور در فضای مجازی قلمداد می‌شود.

۲. هم‌نواپی دومین مقوله ارزشی به‌دست‌آمده در تحقیق حاضر است که به‌معنای همراهی،

هم‌رنگی، هماهنگی، سازگاری و هم‌صدایی تعریف شده است (انوری، ۱۳۸۱: ۸۴۱۵). شوارتز نیز در مقوله‌بندی ارزش‌های بنیادین خود در تعریف هم‌نواپی می‌نویسد: انجام ندادن اعمال و تمایلاتی که به احتمال زیاد موجب ناراحتی و آسیب رساندن به دیگران می‌شود و هنجارهای اجتماعی را نقض می‌کند (شوارتز، ۲۰۱۲). در اینجا مؤلفه‌های این ارزش عبارتند از «صداقت در گفتار» و «رعایت اخلاق». صداقت از جمله مفاهیم ارزشی است که از نظر لغوی به مفهوم دوستی نیز تعبیر می‌شود (مؤیدحکمت، ۱۳۹۰: ۱۴۵). در این گفتار تأکید بیشتر بر صداقت در گفتار و کنش مجازی است، بدین معنی که صداقت در فضای

مجازی با مؤلفه‌هایی همچون عدم انتشار و تولید اخبار و اطلاعات نادرست و خلاف واقع، عدم انتشار شایعات و تخریب افرادی که دارای عقاید متفاوت با یکدیگر هستند، تفسیر شده است. منظور از رعایت اخلاقی نیز احساس همدردی و همراهی دیگر اعضای جامعه یا گروه است. در تعریف عملیاتی این مفهوم می‌توان به حرمت‌گذاری، عدم اشتراک‌گذاری حریم خصوصی دیگران، کنش‌های مجازی دوستانه، جلوگیری از حملات مجازی، عدم تخریب کانال‌های با عقاید متفاوت، عدم توهین به دیگر کاربران و عدم توهین به شخصیت‌ها توجه داشت.

۳. امنیت‌گرایی سومین مقوله ارزشی محوری در این تحقیق است. بوزان (۱۳۷۸) تعاریف لغوی امنیت را عبارت از حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی) می‌داند. شوارتز (۲۰۱۲) نیز معنای امنیت را احساس محفوظیت و هماهنگی و ثبات در روابط با دیگران و جامعه و حتی برای خود می‌داند. به بیان دیگر بعد عینی امنیت یعنی عدم تهدید نسبت به حقوق فردی و اجتماعی و بعد ذهنی امنیت یعنی احساس افراد که حقوق‌شان مورد تعرض قرار نگیرد، در تعریف این مفهوم به کار برده شده است (افروغ و افتخاری، ۱۳۸۱). در این پژوهش مقوله امنیت با مؤلفه‌هایی همچون فضای به دور از فشار و زور و رعایت حریم خصوصی تعریف شده است. فضای به دور از فشار و زور می‌تواند شامل فقدان هک‌شدن، حملات مجازی و سایبری، حذف شدن از گروه‌ها و کانال‌های تلگرامی باشد. رعایت حریم خصوصی هم مواردی چون عدم پخش نام کاربری و مشخصات کاربران، نشر زندگی شخصی افراد و افشای اطلاعات خصوصی دیگران، حملات به نام‌های کاربری کاربران و ارسال هرزنامه را دربرمی‌گیرد.

حین تحلیل، این مفاهیم از دو منظر ارزش و ضدارزش مطالعه شده‌اند. اگر پست تحلیل شده به هر یک از مفاهیم مذکور توجه داشت، کد "مطابق ارزش" دریافت می‌کند و در صورتی که برخلاف این ارزش و منافی آن عمل کند، کد "ضد ارزش" کسب می‌کند.

یافته‌های پژوهش

در این بخش داده‌ها بر مبنای سه مقوله محوری جهان‌شمولی، امنیت‌گرایی و همدلی منعکس در پست‌های تلگرامی ارائه می‌شوند. یافته‌ها نشان می‌دهند که ۵۳ پست در کانال اسلام‌گرای «سایبری مدافعان حرم» به ترتیب امنیت‌گرایی ۴۹,۰۵٪، همنوایی ۳۰,۲۰٪ و در نهایت جهان‌شمولی ۹,۴۳٪ را به خود اختصاص می‌دهند. علاوه بر سه کد مذکور، کد دیگری با عنوان اسلام‌گرایی نیز در این پست‌ها شناسایی می‌شود که ۲۸,۳۲ درصد پست‌ها به آن اختصاص داده شده است. در ۵۳ پست گروه «پاتوق دوستان» نیز، جهان‌شمولی با ۳۰,۱۸٪ و همنوایی با ۲۸,۳۰٪ استفاده شده‌اند. هیچ‌کدام از پست‌های این گروه به امنیت‌گرایی توجه ندارند و در عوض، تعداد ۳۷,۷۳٪ و ۳,۷۸٪ از پست‌ها را می‌توان به ترتیب ذیل کدهای طنز - سرگرمی، و ملی‌گرایی قرار داد (جدول ۱).

جدول ۱: توزیع فراوانی شاخص‌های ارزش‌های جهانشمولی، همنوایی، امنیت در دو کانال تلگرامی

کانال "پاتوق دوستان"		کانال "سایبری مدافعان حرم"		توزیع فراوانی مقولات ارزشی		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۰	۰	۴٪	۱	۴۹٪	امنیت‌گرایی	
۰	۰	۹۶٪	۲۵			
۹۴٪	۱۵	۳۰٪	۲۰٪	۱	۹٪	جهان‌شمولی
۶٪	۱		۸۰٪	۴		
۸۰٪	۱۲	۲۹٪	۵۷٪	۴	۱۴٪	همنوایی
۲۰٪	۳		۴۳٪	۳		
	۲	۴٪		-	۰	ملی‌گرایی
	-	۰		۱۵	۲۸٪	اسلام‌گرایی
	۲۰	۳۷٪		۰	۰	طنز و سرگرمی
	۵۳	۱۰۰		۵۳	۱۰۰	جمع

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

محتوای ۹۴٪ پیام‌ها در گروه "کانال پاتوق دوستان" با ارزش جهان‌شمولی مطابقت دارند. این پست‌ها واجد مضامینی چون انتقادهای سازنده از وضع اقتصادی و اجتماعی کشور، برابری جنسی، برابری حقوق زنان هستند و با مقولات آزادی بیان و برابری مطابقت دارند. برای مثال با انتقاد از وضعیت کشور با جمله و عکس «هیچ‌چیز سر جای خودش نیست» و «#ته‌به‌خسونت‌علیه‌زنان» خواهان ایجاد فضای برابر برای همگان است. طبق مدل نظری، این مقولات ذیل ارزش جهان‌شمولی قرار می‌گیرند. اما در "کانال سایبری مدافعان حرم"، کدهایی وجود دارند که در حال نقض مؤلفه آزادی بیان هستند و مثلاً به توهین یا مسخره کردن دیگران پرداخته یا قومیت، ملیت یا مذهب دیگران را دستاویزی برای نقض حرمت آن‌ها کرده‌اند. همچنین کدهای زیادی به زیرپا گذاشتن مؤلفه فرصت برابر برای همگان دلالت دارند. مثلاً در این گروه عکسی از گروه‌های وهابی و اسرائیلی منتشر شده و عنوان «فرار و ترک اعضای گروه‌های وهابی و اسرائیلی از گروه‌های مورد حمله قرار گرفته» بر آن گذاشته شده است و به این ترتیب، مقوله ایجاد فضای برابر برای دیگران نقض شده است. کانال موردنظر با استفاده از اقداماتی چون فرستادن پیام‌های پی‌درپی، مسدود کردن و گزارش به‌عنوان مزاحم، با عقاید متفاوت برخورد کرده و سعی در حذف گفتمان مقابل می‌کند. این تحلیل نشان می‌دهد که ۸۰٪ پیام‌های تحلیل شده، ارزش جهان‌شمولی را نقض می‌کنند.

براساس یافته‌های پژوهش پیام‌های "کانال سایبری مدافعان حرم" از ارزش همنوایی کمی بیشتر از ضدارزش همنوایی استفاده کرده‌اند. به بیان بهتر، ۴۲٪ از پیام‌ها واجد مضامینی مخالف با همنوایی هستند؛ از قبیل نشر اکاذیب، دروغ‌گویی، برهم زدن نظم گروه‌های مخالف، تمسخر "بی‌خدا"ها، زیر پا گذاشتن قوانین گروه‌های دیگر؛ ولی محتوای ۵۸٪ از پیام‌ها با این ارزش مطابقت دارد. برای نمونه با انتشار عکسی با عنوان «اوضاع کرمانشاه وخیم است: به علت طوفان و بارش باران چادرهای اسکان مردم زلزله‌زده سرپل‌ذهاب و روستاهای اطراف آوار شد» از اعضای کانال و گروه درخواست شده که برای کمک به همنوعان از هیچ کمکی دریغ نکنند. مضامین مشاهده شده، مواردی چون کمک به دیگران، همنوع دوستی و رعایت قوانین در جهت

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

رسیدن به خواسته‌های خود هستند. پیام‌های گروه کانال «پاتوق دوستان» به مضامینی همچون حس نوع‌دوستی و کمک به دیگران، تشویق به اخلاق و کارهای انسان دوستانه، اشاره دارند و محتوای ۸۰٪ پیام‌ها با این ارزش مطابقت دارد. از جمله می‌توان به قرار دادن عکس از کودکان سیستان و بلوچستانی و اهدای کفش به آن‌ها با عنوان «دست‌هایی که کمک می‌کنند بسیار مقدس تر از لب‌هایی هستند که فقط دعا می‌کنند» اشاره کرد.

ارزش امنیت با بررسی دو مؤلفه فضای به دور از فشار و زور، و حفظ حریم خصوصی خود و دیگران، تحلیل می‌شود. در شبکه‌ی ارتباطی تلگرام، قابلیت‌هایی برای گزارش کانال‌هایی با محتوای مستهجن، خشونت، هرزه و سایر موارد وجود دارد. در این شرایط شرکت سازنده تلگرام پس از دریافت گزارش تخلف و بررسی آن‌ها، کانال‌هایی که وجودشان موجب بی‌نظمی و بی‌اخلاقی است، را حذف می‌کند. تلگرام این گزارشات را در صورتی که دارای فراوانی و مراجعه‌ی زیاد باشد، مورد توجه قرار می‌دهد. بنابراین حین کدگذاری، این موارد تحت عنوان ضدارزش امنیت قلمداد شده‌اند. در خصوص مؤلفه حریم خصوصی نیز کدها در دو دسته رعایت حریم خصوصی و تجاوز به حریم خصوصی دسته‌بندی شدند.

در پست‌های "کانال سایبری مدافعان حرم" مطالبی مشاهده می‌شود که با ارائه‌ی نام کاربری و حتی شماره‌ی تماس، اطلاعات این افراد را در معرض عموم قرار می‌دهند و از کاربران و اعضای خود می‌خواهند که کاربر موردنظر را به‌عنوان مزاحم گزارش کرده و یا با ارسال هرزه‌نگاری به حساب فرد موردنظر، وی را مجبور به حذف حساب کاربری نمایند. مثلاً جمله «شمشیر عجم منتظر رخصت جنگ است/ مکه بشود مرکز ایران چه قشنگ است» و لینک گروه سعودی در گروه مدافعان حرم قرار گرفته و با عنوان کردن رمز عملیات «یا زهرا» و ساعت حمله سایبری ۲۰:۰۰ اعضای گروه را برای مشارکت در این حمله یعنی ارسال مکرر و پی‌درپی برچسب‌های از قبل آماده شده، در حالت آماده‌باش قرار داده است. تعداد ۹۶٪ از کدهای شناسایی شده در این کانال غلبه

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

ضد ارزش امنیت را بازنمایی می‌کنند. هیچ‌یک از پیام‌های تحلیل شده در «کانال پاتوق دوستان» به مؤلفه‌ها و ارزش امنیت نپرداخته‌اند.

به‌عنوان جمع‌بندی می‌توان گفت که ارزش‌های حاکم بر کنش‌های ارتباطی در "کانال پاتوق دوستان" بیش از "کانال سایبری مدافعان حرم" مبتنی بر رعایت ارزش‌های اخلاق گفت‌وگویی و امکان گفت‌وگوی استدلالی و کنش ارتباطی منجر به مفاهمه برای شکل‌گیری حوزه عمومی را فراهم می‌آورند. البته باید توجه داشت که این یافته‌ها قابل تعمیم نیستند و ممکن است گروه‌هایی با هدف مشابه "کانال سایبری مدافعان حرم" موجود باشند که اعضا را به رعایت ارزش‌های اخلاقی گفت‌وگویی ملزم می‌سازند.

نتیجه‌گیری

امروزه فضای مجازی به‌عنوان فضایی که امکان حضور همه افراد را فراهم کرده و افراد با ویژگی و موقعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی متفاوت، بدون هیچ برتری نسبت به یکدیگر به تعامل می‌پردازند، این مفروض را پدید می‌آورد که در این فضا مقوله‌هایی همچون آزادی بیان، دموکراسی، ایجاد فضای برابر برای همگان و حوزه عمومی قابل تحقق است. اما آزادی این فضا موجب حضور گروه‌های مختلف با اهداف متفاوتی است که ممکن است به رعایت ارزش‌های اخلاق گفت‌وگویی مقید نباشند. مقایسه نحوه کنشگری مبتنی بر ارزش در دو گروه با اهداف کاملاً متفاوت هم بخشی از فرهنگ حاکم بر فضای مجازی را آشکار می‌کند و هم با تشریح وضعیت رعایت یا نقض ارزش‌هایی همچون امنیت، جهان‌شمولی و همنوایی، امکان تحقق حوزه عمومی مد نظر هابرماس را پدید می‌آورد.

این پژوهش نشان می‌دهد که در "کانال سایبری مدافعان حرم" ارزش امنیت‌گرایی نقض شده و اعتنایی به آن نمی‌شود. این کانال با هدف بیدارسازی کاربران فضای مجازی پدید آمده تا کاربران را به سوی اهداف و ارزش‌هایی سوق دهند که مؤسسانش در زندگی واقعی بدان معتقد هستند و در برابر گروه‌هایی که با عقاید آنان مخالف هستند ایستادگی کنند. کنش مجازی اعضای این کانال واجد مصادیق بیان‌کننده اعمال فشار به

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

گروه‌های رقیب، ارسال هرزه‌نگاری به گروه‌های مخالف، قرار دادن نام کاربری کاربران دیگر در دید عموم برای ارسال هرزه‌نگاری و اعمال فشار به کاربران برای حذف حساب کاربری، حملات ناگهانی به گروه‌های رقیب، افشای اطلاعات کاملاً محرمانه افراد، رخنه کردن به سایت و حساب‌های کاربری دیگران هستند. در توضیح این قبیل رفتارها می‌توان گفت که این گروه با عدم احترام به حریم خصوصی دیگران و سوءاستفاده از قدرت خود، مقوله ارزشی امنیت‌گرایی را زیر پا گذاشته است. این رفتار نوعی تعامل غیرمحرمانه و زورمدارانه است که در جهت حذف گفت‌وگو است. باید توجه داشت که این گروه در حال بازتولید بخشی از گفتمان اسلام‌گرایی جمهوری اسلامی است و می‌توان آن را وابسته یا دل‌بسته به این گفتمان دانست. بدیهی است موفقیت هر گفتمانی در تبدیل شدن به گفتمان غالب رابطه زیادی با میزان و شیوه انتشار عمومی آن گفتمان دارد و ارزش‌مداری می‌تواند نقش بسزایی در ترویج و پذیرش عمومی آن داشته باشد. عملکرد گروه مذکور در راستای حذف امکان گفت‌وگو و گوش دادن به آرای متفاوت می‌تواند پذیرش گفتمان مورد نظرش را دچار چالش سازد.

همنوایی دومین مقوله ارزشی مطرح در پژوهش حاضر است که با مؤلفه‌هایی همچون اخلاق و صداقت در گفتار در حوزه‌ی عمومی هابرماس به آن اشاره شده است. مشاهده پیام‌ها و فعالیت کاربران در "کانال سایبری مدافعان حرم" نشان می‌دهد که همنوایی میان‌گروهی در بین خود اعضای گروه بالا است، اما با اعضای مخالف یا غیرخودی بالا نیست ولی مضامین ناظر بر مؤلفه‌های این مقوله در محتوای پست‌های این کانال به چشم می‌خورد. برعکس در "کانال پاتوق دوستان"، ارزش همنوایی به میزان زیادی (۸۰٪) وجود دارد اما ۲۰٪ از محتواهای این کانال نیز به نقش ارزش همنوایی پرداخته‌اند. مصادیق عدم همنوایی در هر دو کانال شامل تمسخر و توهین به اشخاص مذهبی، انتقادهای همراه با تمسخر از بزرگان و سران مملکت، برچسب‌زنی به چهره‌ها و شخصیت‌ها، ناسزاگویی و توهین به افرادی با عقاید متفاوت یا متضاد، قضاوت‌های ناعادلانه و بدون مدرک، نشر دروغ در جهت ضربه زدن به اشخاص، تمسخر فرقه‌های دیگر و زیرپا گذاشتن قوانین گروه‌های دیگر هستند

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

ارزش جهان‌شمولی سومین مقوله مطرح در این پژوهش است که با مؤلفه‌هایی همچون آزادی بیان که از عدالت اجتماعی نشأت می‌گیرد و همچنین فرصت برابر برای همگان تحلیل می‌شود. در این مورد دو گروه مورد نظر تفاوت دارند. در "کانال سایبری مدافعان حرم" ارزش‌های گروه بیشتر ناقض جهان‌شمولی هستند در حالی که در "کانال پاتوق دوستان"، جهان‌شمولی به‌عنوان ارزش دیده می‌شود و اکثر پست‌ها و پیام‌های مندرج به صورت نهفته این ارزش را در بردارند. در این مقوله می‌توان به مصادیقی همچون انسان‌بودن، به اشتراک گذاشتن دانش تخصصی با دیگران و همچنین تحت کنترل داشتن آتش بحث‌های چالش برانگیز اشاره نمود. یافته‌ها حاکی از آن است که کاربران "کانال سایبری مدافعان حرم" نیز معتقد به احترام به عقاید و نظرات دیگران هستند اما رفتارهایشان در کنش ارتباطی مغایر با ارزش‌های انسانی است و این موارد موجب می‌شود که احساس امنیت حضور و بروز کاربران دیگر در فضای مجازی کاهش یابد. یافته‌ها نشان می‌دهند ارزش‌هایی که این گروه‌ها دنبال می‌کنند عبارتند از اسلام‌گرایی ایرانی، ضدیت با کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا و اسرائیل، نظام‌گرایی و حکومت جمهوری اسلامی. هر زمان اعضای این کانال میزانی از عدم پایبندی دیگر کاربران به این ارزش‌ها را دریافت می‌کنند، کنش‌هایی مغایر با ارزش‌های اخلاقی بروز می‌دهند.

در مقابل ویژگی کنش‌های ارتباطی در کانال "پاتوق دوستان" مطابق با مضامینی چون اشاعه‌ی فرهنگ همنوایی و کمک به هموعان، تزریق نشاط و سرگرمی در بین اعضای جامعه، نگاه انتقادی طنزآمیز به مسائل به جای نگاه انتقادی تند و به دور از ادب است که تحمل مخالفت و انتقاد را سهل می‌سازد. حال آنکه در "کانال سایبری مدافعان حرم" عدم تحمل نسبت به وجود گفتمان‌های مخالف دیده می‌شود. می‌توان گفت این نتیجه با نتایج تحقیق فراستخواه (۱۳۹۴: ۹۵) همراستا است که می‌نویسد کسانی به استناد هویت جمعی و ملی انتظار دارند فکرها، عقیده‌ها و قرائت‌ها و سبک‌های زندگی یکسان‌سازی شود و این را وحدت کلمه می‌نامند. ... به علی مذهبی هستیم و نمی‌توانیم بفهمیم چرا برخی دیگر درست مانند ما به علی متفاوت غیرمذهبی هستند. در نتیجه نمی‌توانیم با آن‌ها آزادمنشانه و انسانی توافق و هم‌زیستی داشته باشیم.

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

در خاتمه باید گفت که این مطالعه ادعای هیچ تعمیمی را ندارد، ولی تحلیل دو نمونه از کانال‌های محبوب تلگرام نشان‌دهنده دشواری تحقق ارزش‌های اخلاق گفت‌وگویی و حوزه عمومی هابرماس در این فضا هستند، زیرا کاربران فضای مجازی دشواری در نقض ارزش‌های تحقق‌بخش حوزه عمومی در کنش‌های ارتباطی خویش ندارند. گویی فضای مجازی به خاطر ماهیت غیرفیزیکی خود نقض ارزش‌های اخلاقی و قواعد رفتاری حاکم بر زندگی واقعی را تسهیل می‌کند و افراد فراموش می‌کنند که انسانی با حقوق انسانی برابر در مقابل‌شان حضور دارد. درحالی‌که ارزش‌های حاکم بر کنش ارتباطی این دو کانال، اگر دست کم همراه با حفظ احترام به دیگران و عدم تجاوز به حریم خصوصی دیگران باشد می‌تواند منجر به آگاه‌سازی مخاطبان درباره افکار مختلف شده و با فراهم ساختن زمینه نقد و استدلال، فضای بهتری برای گفت‌وگو یا تمرین گفت‌وگو و تحمل عقاید مخالف فراهم آورند. اما همین نتایج نشان می‌دهند که وقتی هدف از تشکیل کانال ترویج و گسترش صلح و دوستی است، تعهد و پایبندی بیشتری در جهت حفظ ارزش‌های اخلاقی در کنش‌های ارتباطی وجود دارد.

منابع

منابع فارسی

- اجاق، سیده زهرا و میرزایی موسوی، سید رسول (۱۳۹۵)، تحلیل کنش‌های ارتباطی و مدیریت تأثیر در گروه‌های تلگرام، مطالعات رسانه‌های نوین، سال دوم، شماره ۵، ۷۵-۱۰۰.
- افروغ، عماد و افتخاری، اصغر (۱۳۸۱)، جامعه‌شناسی امنیت، مولفه‌ها و ریشه‌های تاریخی، فصلنامه راهبرد، شماره ۲۶، ۲۴۲-۲۶۳.
- انوری، حسن (۱۳۸۱)، فرهنگ بزرگ سخن، چاپ اول، جلد ۸، تهران: انتشارات سخن.
- باقرزاده، محمدرضا (۱۳۸۴)، اندیشه جهانشمولی حقوق بشر (دیدگاه مقایسه‌ای میان اعلامیه جهانی و اسلام)، کتاب نقد، شماره ۳۶، ۳-۳۸.
- بوزان، باری (۱۳۷۸)، مناطق و قدرت‌ها: ساختار امنیت بین‌الملل، ترجمه رحمن قهرمانپور، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بوستانی، مهدی و پولادی، کمال (۱۳۹۶)، بررسی عناصر تشکیل‌دهنده حوزه عمومی در اندیشه هابرماس، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، دوره ۱۳، شماره ۳۸، ۲۱-۴۲.
- داریاپور، زهرا (۱۳۸۶)، ساختار ارزشی و مناسبات نسلی، پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، شماره اول، ۱-۲۳.
- دلخمش، محمد تقی (۱۳۸۴)، شناسایی محتوا و ساختار ارزش‌های انسانی در دانشجویان ایرانی، روانشناسی تحولی، شماره ۵، ۱۵-۳۴.
- رسولی، محمدرضا و بندگی منفرد، سعیده (۱۳۹۳)، تحلیل محتوای مضامین فرهنگی و اجتماعی در شبکه‌های اجتماعی. مطالعات فرهنگ، دوره ۱۵، شماره ۲۷، ۶۷-۸۶.

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

شکری، حمید. (۱۳۹۳). الگوی ارتباطات کلامی انسان با انسان در نهج‌البلاغه، پایان‌نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد، رشته: علوم اجتماعی - علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران.

صانع‌پور، مریم (۱۳۹۵)، چندصدایی اخلاق در دنیای مجازی، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

صانع‌پور، مریم (۱۳۹۶)، اخلاق شهروندان دنیای مجازی، با تمرکز بر قرآن و نهج‌البلاغه. تهران: انتشارات بنیاد نهج‌البلاغه.

عبداللهیان، حمید و اجاق، زهرا (۱۳۸۵)، بومی کردن نظریه کنش ارتباطی برای تحلیل فرایند توسعه و مدرنیته در ایران، مجله جهانی رسانه، دوره ۱، شماره ۱.

فراستخواه، مقصود (۱۳۹۴)، ما ایرانیان (زمینه کاوی تاریخی و اجتماعی خلیفات ایرانی). تهران: نشرنی.

فرامرزی، داوود (۱۳۷۸)، نظریه ساختار مدور ارزش‌های شوارتز، نامه پژوهش، ۱۴ و ۱۵، ۱۰۷-۱۲۹.

قصابی، فاطمه و نقیب‌السادات، سیدرضا (۱۳۹۴)، نقش ارزش‌های فرهنگی در محتوای شبکه‌های اجتماعی، مطالعات بین‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، دوره ۵، شماره ۱، ۷۹-۱۰۳.

مطیع، ناهید؛ قنادان، منصور؛ ستوده، هدایت‌الله (۱۳۷۶)، جامعه‌شناسی (مفاهیم کلیدی). چاپ دوم. تهران: آوای نور.

مرتضایی، احمد و حسینی، ابراهیم (۱۳۹۲)، آزادی بیان و مبانی و گستره آن از دیدگاه فقه و حقوق، معرفت حقوقی، سال ۲، شماره ۲، ۴۹-۷۲.

مطالعه ارزش‌های اخلاقی نهفته در کنش‌های ارتباطی...

مؤید حکمت، ناهید (۱۳۹۰)، درآمدی بر شناسایی نگرش‌های بارز فرهنگی در گزیده‌ای از مثل‌ها و تعبیرهای کنایی مکتوب فارسی، جامعه پژوهی فرهنگی، سال ۲ شماره ۲. ۱۲۱-۱۳۴.

نجفقلی‌نژاد، اعظم. حسن‌زاده، محمد. صادق‌زاده وایقان، علی (۱۳۹۰). دنیای مجازی، امکانات، قوانین، روش‌ها و ابزارهای ارزیابی. تهران: کتابدار.

هابرماس، یورگن (۱۳۹۴)، نظریه کنش ارتباطی، ترجمه کمال پولادی، تهران: نشر مرکز.

منابع لاتین

Schwartz, S. H. (۲۰۱۲). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings in Psychology and Culture, ۲(۱).<https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>